

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr. Marceliego Hermana
na temat:

Przemiany ustrojowe a funkcjonowanie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa w latach 1989-2004

opracowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Andrzeja Żebrowskiego

1. Uwagi ogólne

Siły zbrojne jako instrument polityki w każdym państwie bez względu na jego system polityczny używane są do kształtowania bezpieczeństwa zewnętrznego i wewnętrznego. Znaczenie sił zbrojnych w systemie bezpieczeństwa państwa jest niekwestionowane, ale zakres ich zadań w każdym państwie jest zróżnicowany i zwykle wynika z systemu politycznego państwa i jego podstaw prawnego funkcjonowania. W tych państwach, w których system polityczny jest ukształtowany historycznie i unormowany prawnie nie ulegają zmianie relacje: władza polityczna – społeczeństwo – siły zbrojne. Natomiast w każdym państwie, w którym następuje transformacja ustrojowa wymagane jest doprecyzowanie lub ponowne określenie zadań i funkcji instytucji państwowych w kształtującym się jego systemie prawnym.

Sytuacja dotycząca konieczności zmian polityczno-prawnych w Polsce w sposób formalny nastąpiła w 1989 roku, co wymagało ponownego określenia lub tylko doprecyzowania zadań i funkcji instytucji państwowych w kształtującym się systemie politycznym państwa. Stąd, ze względu na poznanie uwarunkowań ewolucji sił zbrojnych w procesie zmian w państwie, podjęty tematem rozprawy zakres poznawczy jest właściwy i adekwatny do nauk o polityce i administracji, ponieważ rozważania obejmują wpływ czynników ustrojowych na funkcjonowanie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (SZ RP) w systemie bezpieczeństwa państwa, ale również wymaga odniesienia się do rozważanych problemów z punktu nauk o bezpieczeństwie i innych dyscyplin, które mają związek z badanym przedmiotem. Jest to bardzo ważny problem badawczy wymagający wyjaśnienia i właściwego zinterpretowania funkcjonowania Sił Zbrojnych w państwie w aspekcie zmian ustrojowych i tworzonych wówczas podstaw prawnych systemu bezpieczeństwa. Znaczenie problemu wynika również z tego, że dotyczy siły militarnej, której niewłaściwe, niezgodne z założeniami konstytucyjnymi funkcjonowanie może stanowić zagrożenie dla systemu politycznego państwa i społeczeństwa nawet w systemach demokratycznych. Problem badawczy dotyczący zmian w funkcjonowaniu SZ RP w systemie bezpieczeństwa państwa w procesie transformacji ustrojowej wymaga z punktu naukowego wyjaśnienia, ponieważ na ich kształt miały wpływ nie tylko uwarunkowania zmian systemowych w państwie, w tym uwarunkowania polityczne, ekonomiczne i cywilizacyjno-kulturowe, ale w szerokim znaczeniu uwarunkowania geopolityczne. Stąd, przedmiot badań wymaga transdyscyplinarnego podejścia w procesie badań z punktu, nauk o polityce i administracji, nauk o bezpieczeństwie, nauk o ekonomii i finansach, nauk prawnych i innych dyscyplin naukowych, których

zakres przedmiotowy posiada kontekst poznawczy z badanym problemem i przedmiotem sytuowanym w naukach o polityce i administracji.

Uogólniając, podjęta problematyka badawcza dotycząca wpływu zmian ustrojowych na funkcjonowanie SZ RP w systemie bezpieczeństwa państwa w latach 1989-2004 mieści się w zakresie poznawczym nauk o polityce i administracji i ze względu na złożoność przedmiotu badań wymaga podejścia transdyscyplinarnego w procesie badań.

2. Ocena założeń badawczych

Z punktu naukowego najważniejszym elementem w procesie poznania określonej rzeczywistości jest opracowanie właściwych założeń badawczych, które umożliwią badaczowi dotarcie do faktów o badanym przedmiocie i zaświadczą o naukowym rozwiązaniu problemu. Jest to szczególnie ważne zadanie naukowe, zwłaszcza w sytuacji, kiedy proces badań i jego efekty opisane są w formie rozprawy doktorskiej, której treści zaświadczą o osiągniętych kompetencjach badawczych przez kandydata do stopnia doktora w określonej dyscyplinie lub dziedzinie.

Rozprawa doktorska jest opisem procesu badań i jego wyników, jednakże w tym przypadku nie dostrzega się ścisłej korespondencji pomiędzy procesem badań a układem pracy i jego treściami. Dostrzega się pewnego rodzaju dysonans, ponieważ układ pracy bez zapoznania się z założeniami badawczymi jest logiczny, ale po poznaniu założeń badawczych można odnieść przeświadczenie, że pomiędzy założeniami badawczymi a układem pracy nie występują ścisłe związki i zależności a zatem można wnioskować, że praca została opracowana pod względem merytorycznym opisywanych zagadnień poprawnie, ale posiada luźny związek z procedurą badawczą opisaną we wstępie rozprawy.

Kwestie metodyki badań Doktorant zamieścił we wstępie (s. 3-15), co zwykle jest zalecane podczas opisu procedury badawczej w pracach licencjackich i magisterskich, natomiast w rozprawie doktorskiej można było oczekiwać szerszego odniesienia się do założeń badawczych w odrębnym rozdziale, ponieważ w tym procesie potwierdzane są lub negowane kompetencje badacza do stopnia doktora.

Opracowane we wstępie rozprawy założenia badawcze z punktu nauk o polityce i administracji oraz paradygmatu metody naukowej obarczone są dużą nieścisłością gramatyczną i metodyczną, ponieważ Doktorant informuje, co zamierza zrobić, a nie opisuje procedury badawczej jak badań określony przedmiot. W przyjętych założeniach badawczych dostrzega się niskie rozumienie przez badacza procesu poznania. Doktorant chaotycznie opisuje proces badań (s. 4-6). Sformułowanie (s. 4), że w procesie badań zostaną opracowane odpowiedzi na zawarte hipotezy wskazuje, że Doktorant nie dostrzega funkcji hipotez w procesie badań. Na podstawie zawartego opisu czynności badawczych można wnioskować, że Doktorant poszczególne elementy procesu badań postrzega w opisanej kolejności (s. 4-6): hipoteza badawcza, cel główny, cele szczegółowe (Doktorant wyszczególnił trzy), efekty końcowe badań (Doktorant wyszczególnił trzy, które posiadają charakter problemów szczegółowych i dodatkowo dwa z nich posiadają dowolne doprecyzowanie jako zapowiedź tego, co będzie badane), główny problem badawczy, hipotezy naukowe (Doktorant wyszczególnił sześć),

metody badawcze (Doktorant wyszczególnił stosowane metody: analizy i krytyki piśmiennictwa, historyczną, porównawczą, statystyczną, instytucjonalno-prawną).

W związku z powstaniem wątpliwości dotyczącej interpretacji stosowanej metody naukowej w trakcie obrony rozprawy doktorskiej konieczne jest wyjaśnienie, **jak Doktorant rozumie metodę naukową, jej poszczególne etapy i fazy i jak stosował je w procesie badań?** Również w rozprawie dostrzega się bezkrytyczne interpretowanie stosowanych metod badawczych, stąd za konieczne uznaje się, by Doktorat wyjaśnił, **jak stosowana była w procesie badań tzw. metoda historyczna i co w wyniku jej stosowania osiągnięto?**

Doktorant w bibliografii załącznikowej zawarł wiele aktów prawnych, do których odnosił się w treściach pracy, ale wiele z nich nie posiada większego związku z badanym problemem i przedmiotem, ponieważ wydane były po 2004 roku lub ich zakres merytoryczny w niewielkim stopniu miał związek z badanym przedmiotem.

Doktorant w procesie badań przyjmuje ograniczenia czasowe określone w tytule rozprawy (1989-2004), ale w treściach rozprawy nie uzasadnia co determinowało taki przedział procesu badań.

Doktorant sugeruje, że w procesie badań odnosił się do zmiennych zależnych polityki bezpieczeństwa, ale w procedurze badawczej ich nie zdefiniował, a zatem zasadne jest, by podczas obrony rozprawy wyjaśniono, **jakie zostały przyjęte w procesie badań zmienne zależne i niezależne polityki bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej?**

Doktorant nie odnosi się w rozprawie do poziomu rozstrzygnięcia problemów badawczych i weryfikacji hipotezy. Uogólniając należy podkreślić, że przyjęte założenia badawcze zostały opracowane na niskim poziomie i wskazują na niski poziom umiejętności badawczych Doktoranta. Na podstawie oceny założeń metodycznych przeprowadzonych badań wnioskuję, że Doktorant wykazał się niskimi umiejętnościami organizowania i prowadzenia procesu badań.

3. Ocena merytoryczna

We „Wstępie” Doktorant na niespełna trzech stronach (s. 4-6) zawarł opis procedury badawczej oraz na kolejnych trzech stronach odniósł się do literatury przedmiotu poprzez wyszczególnienie autorów i tytułów badanych dzieł, co w takiej formie nie wnosi nic istotnego do rozważanego problemu i nie wskazuje jednoznacznie przyczyny, dlaczego zasadne jest badać ten problem. Interpretacja literatury w takim układzie miałaby sens, gdyby Doktorant wykazał lukę w wiedzy, a nie tylko poinformował z jakimi dziełami zapoznał się w procesie badań. Istotą krytyki literatury przedmiotu jest wskazanie obszarów niewyjaśnionych i nieopisanych lub w swych treściach sprzecznych bądź nieadekwatnych do rzeczywistości, a nie wyszczególnianie listy autorów i dzieł, bez wynikających z tego wniosków.

W rozdziale pierwszym (s. 15-116) „Wpływ czynników ustrojowych na charakter polityki bezpieczeństwa państwa” Doktorant poprawnie opisuje uwarunkowania międzynarodowe, jednakże nie wskazuje jaki to wywarło wpływ na polską politykę bezpieczeństwa. W interpretacji relacji wojskowych pomiędzy Polską a RFN (s. 18) oraz Polską a Republiką Czeską oraz Republiką Słowacką (s. 29) błędnie zostały

zinterpretowane zadań służby SAR (ang. *Search and Rescue*) jako ratownictwo lotnicze. Zadania służby SAR w ujęciu prawa międzynarodowego i krajowego dotyczą ratownictwa morskiego, w którym mogą być użyte środki lotnicze w realizacji zadań poszukiwania i ratownictwa morskiego. Doktorant odnosi się do polityki bezpieczeństwa państwa w tym i kolejnych rozdziałach, ale jej nie definiuje i nie precyzuje jej desygnatów. Stąd można uznać, że zasadne było wyjaśnienie istoty pojęcia polityka bezpieczeństwa państwa, ponieważ w następnych rozdziałach Doktorant dowolnie stosuje pojęcie polityka zagraniczna i polityka bezpieczeństwa.

Doktorant wskazuje i opisuje uwarunkowania polityczne i społeczne transformacji ustrojowej, ale nie określa ich wpływu na charakter polityki bezpieczeństwa państwa. Doktorant błędnie do określenia transformacji ustrojowej w państwach bloku wschodniego w 1989 roku stosuje pojęcie Wiosna Ludów (s. 34), które dotyczy wydarzeń z lat 1848-1849 zamiast pojęcia Jesień Ludów, które poprawnie zastosował na s. 20. Także błędnie została określona nazwa konstytucji z 1952 roku zamiast Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej zawarto zapis „Konstytucja Polskiej *Republiki* Ludowej” (s. 37). W interpretacji zapisów „Małej Konstytucji z 1992 roku” błędnie odniesiono do jej treści zjawisko „falandyzacji prawa” (s. 46), które powstało w późniejszym okresie i formalnie zostało użyte w 1994 r. w artykule Ewy Milewicz, a nie w okresie tworzenia Małej Konstytucji. Pomimo wyszczególnionych potknięć właściwie przybliżono proces zmian społeczno-politycznych, które w istotny sposób wpływały na procesy transformacji ustrojowej państwa, a w tym jego instytucji. Doktorant zasadnie wskazuje na społeczną determinację odbudowy społeczeństwa obywatelskiego i rodziny jako podstawy transformacji społecznej, która daje właściwe przesłanki i podstawy do budowania społeczeństwa i państwa demokratycznego.

W treściach rozdziału Doktorant odnosi się do uwarunkowań ekonomiczno-politycznych i wskazuje ich wpływ na rozwój cywilizacyjny państwa oraz sektora bezpieczeństwa, w tym SZ RP. **Teza Doktoranta (s. 71) wskazująca, iż „przekonania polityków o tym, że armia mniejsza jest tańsza okazały się nieadekwatne i nieprawdziwe” wymaga szerszych uzasadnień podczas obrony rozprawy.**

Doktorant odnosi się do budżetu państwa i jego części przeznaczonej na obronność od 1989 do 2004 roku w formie opisowej (s. 72-77), co jest poprawne, ale mało czytelne do dokonywania porównań. Gdyby Doktorant przedstawił to w układzie tabelarycznym, wówczas byłoby bardziej czytelne do dokonania porównań i formułowania tendencji zmian oraz wniosków.

Doktorant w podrozdziale 1.4 odnosi się do uwarunkowań militarnych, ale nie definiuje, co rozumie pod tym pojęciem. Z treści podrozdziału wynika, iż raczej są to uwarunkowania prawne zmian w SZ RP. W rozprawie błędnie użyto nazwy (s. 77) „mała konstytucja z 1952 roku”, ponieważ taki akt prawny nie występował w polskim systemie prawnym. Dość kontrowersyjna i niesprawdzona jest teza Doktoranta, że organ ustawodawczy mógł wnioskować powołanie Ministra Obrony Narodowej wbrew woli Prezydenta RP (s. 78), ponieważ według art. 61 Małej Konstytucji powołanie: MSZ, MON, MSWiA warunkowane było konsultacjami z Prezydentem RP.

Bardzo ważną kwestią (co podkreśla Doktorant) w zakresie zmian prawnego funkcjonowania SZ RP były zapisy wskazujące na ich służebną rolę wobec państwa i narodu oraz ich apolityczność i apartyjność.

Doktorant przybliżył jakie działania ustawodawcze były podejmowane w poszczególnych kadencjach Sejmu RP w obszarze bezpieczeństwa i obronności państwa, ale niezbyt precyzyjnie odnosi się do utworzenia Akademii Obrony Narodowej (AON), wskazując na ustawę z 2003 (s. 85), a przecież AON funkcjonowała od 1.10.1990 roku na podstawie „Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 maja 1990 r. w sprawie utworzenia Akademii Obrony Narodowej i Wyższej Szkoły Inżynierii Wojskowej oraz zniesienia Wojskowej Akademii Politycznej (Dz. U. 1990 nr 37 poz. 208)”. Zakres zmian ustawodawczych w badanym okresie stworzył podstawy prawne do funkcjonowania SZ RP przed i po wstąpieniu do NATO oraz przed wstąpieniem do UE. Doktorant poprawnie przybliżył proces zmian legislacyjnych wskazując, na zakres zadań legislacyjnych w badanym okresie, które miały istotny wpływ na charakter i funkcjonowanie SZ w demokratycznym państwie prawa.

Należy podkreślić, że rozdział pierwszy z punktu merytorycznego jest opracowany poprawnie z nielicznymi potknięciami i oddaje istotę wpływu czynników ustrojowych państwa począwszy od zmiany ustawy zasadniczej po zmiany wynikające z przyjęcia nowej konstytucji i realizacji polskiej polityki bezpieczeństwa. W rozdziale tym dostrzega się prowadzone rozważania z punktu nauk o polityce i administracji oraz nauk prawnych.

W rozdziale drugim (s. 117-212) „Geopolityczne położenie Polski – jej wpływ na bezpieczeństwo państwa” poruszone zostały istotne problemy, które posiadały wpływ na charakter systemu bezpieczeństwa państwa. W treści tytułu rozdziału dostrzega się nieścisłość gramatyczną w jego brzmieniu, ponieważ z treści wynika, że Doktorant rozważa wpływ Polski na jej bezpieczeństwo, a chodziło raczej o określenie wpływu położenia geopolitycznego na bezpieczeństwo badanego przedmiotu.

Doktorant przyjął rozumienie geopolityki według trzech przywołanych autorów (Sykulisz, Gabiś, Dybczyński), które w istocie nie różnią się, a zatem dokonał wzmocnienia rozumienia tego pojęcia wyszczególniając dwie płaszczyzny postrzegania geopolityki. Szkoda, że nie odniósł się krytycznie i nie wskazał, w którym aspekcie znaczenia odnosi się do geopolityki (specjalności naukowej, metody badania rzeczywistości społeczno-politycznej, specyficznego sposobu postrzegania i myślenia o świecie, doktryny politycznej). Z treści rozdziału można wnioskować, że Doktorant odnosił się do geopolityki jako metody badania rzeczywistości społeczno-politycznej, ale nie sprecyzował czy skupił się na analizie stosunków międzynarodowych, ocenie siły bytów politycznych i ich zdolności kreowania relacji politycznych, dyskursu politycznego lub metody analizy w ujęciu kodów geopolitycznych Colina Flinta. Na podstawie treści rozdziału można wnioskować, że Doktorant w jakimś zakresie wszystkie te elementy zastosował, ale nie odniósł się do tych założeń w ujęciu metodycznym.

Doktorant dokonał interpretacji pojęcia teatr wojny i teatr działań wojennych (s. 120), chociaż nie posiadają one związku z badanym przedmiotem, a interpretacja jest bezkrytyczna i nie służy dalszym rozważaniom. Doktorant błędnie podaje rok samorozwiązania się Układu Warszawskiego na s. 121, ale poprawnie na s. 329.

Doktorant przybliżył charakterystykę geograficzno-wojskowego położenia Polski (s. 121-138), ale nie formułuje z tego położenia wniosków do polityki bezpieczeństwa. Opis jest poprawny, ale odtwórczy, niewnoszący nowych myśli do interpretacji położenia geopolitycznego Polski. Następnie Doktorant odnosi się do zagrożeń bezpieczeństwa państwa (s. 138-163), ale nie definiuje pojęcia „zagrożenie bezpieczeństwa państwa” i dostrzega je głównie w uwarunkowaniach rozpadu ZSRR, które jednocześnie stanowiło szansę, wyzwania i zagrożenia, do których nie odnosi się z wyjątkiem zagrożeń. Zmieniająca się sytuacja geopolityczna wyzwoliła nowe relacje polityczne z ościennymi państwami. Istotnym aspektem bezpieczeństwa był pobyt i wycofanie Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej z terytorium Polski i Doktorant to zinterpretował, ale pominął przemieszczanie się przez terytorium Polski Zachodniej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej z terytorium byłego NRD, co wyzwało realne zagrożenie, natomiast opisuje uwarunkowania bezpieczeństwa w państwach ościennych, które posiadały mniejszy wpływ na bezpieczeństwo RP w badanym okresie. Również w tej części mało zasadna jest analiza kierunków i rejonów operacyjnych, co w przekonaniu recenzenta powinno znajdować się w poprzednim podrozdziale, w którym dokonano charakterystyki wojskowo-politycznej kraju. Z punktu zawartych treści nie dostrzega się błędów merytorycznych, ale treści podrozdziału nie posiadają ukierunkowanej myśli na zagrożenia bezpieczeństwa państwa z wyjątkiem opisanie ich niektórych elementów. W istocie nie zdefiniowano i nie wyszczególniono zagrożeń bezpieczeństwa państwa. **Stąd za zasadne uznaje się, by Doktorant w trakcie obrony rozprawy doktorskiej zdefiniował pojęcie zagrożenie bezpieczeństwa państwa, odniósł się do ówczesnych zagrożeń i określił jaki to posiadało wpływ na politykę bezpieczeństwa państwa.**

W dalszej części rozdziału Doktorant odnosił się do polityki bezpieczeństwa państwa (s. 164-199), której nie zdefiniował i zamiennie stosował do jej opisu pojęcie polityka zagraniczna. **Stąd wymagane jest, by Doktorant jednoznacznie określił co rozumie pod pojęciem polityka bezpieczeństwa i polityka zagraniczna i jakie występują pomiędzy nimi relacje.** W interpretacji polityki bezpieczeństwa Doktorant skupił się na przybliżeniu programów politycznych partii w badanym okresie, co nie oddaje istoty rozumienia polityki bezpieczeństwa państwa. Treści podrozdziału (2.3) wskazują, że jego tytuł raczej powinien brzmieć „Założenia programowe partii politycznych w Polsce w latach 1989-2004”, a nie „Polityka bezpieczeństwa państwa”. W opinii recenzenta nieład myśli i treści wynika z nieładu założeń badawczych.

Następnie Doktorant odnosi się do uwarunkowań bezpieczeństwa państwa (s. 199-212) wskazując na uwarunkowania i relacje z państwami europejskimi, ale jednocześnie odnosi się do regionalnych układów spoza Europą (s. 206-207), **stąd w trakcie obrony zasadne jest by Doktorant przybliżył w jakim zakresie Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu, Inicjatywa Zatoki Bengalskiej, Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej wpływało na bezpieczeństwo Polski i charakter SZ RP.**

Doktoraty zasadnie wskazuje, że procesy transformacji ustrojowej dały podstawę do uzyskania pełnej suwerenności przez państwa byłego bloku wschodniego lub nowo powstałe po rozpadzie ZSRR i SFRJ, co spowodowało inny układ sił na świecie

a głównie w Europie. Jednakże błędnie do państw neutralnych zalicza Słowenię (s. 207), która poprzez przynależność do SFRJ do 1991 r. była zaliczana do Ruchu Państw Niezaangażowanych, ale nie prowadziła wówczas samodzielnej polityki i nie oznacza to neutralności na równi z wyszczególnioną Szwajcarią. Doktorant nawiązuje do dyskursu politycznego z przełomu lat 80. i 90. XX wieku w zakresie polityki bezpieczeństwa państwa (s. 211), kiedy rozważano różne opcje bezpieczeństwa, ale po ogłoszeniu dokumentu „Założenia Polskiej Polityki Bezpieczeństwa oraz Polityka Bezpieczeństwa i Strategia Obronna Rzeczypospolitej Polskiej” w 1992 roku, bez względu na partie polityczne, wszyscy zmierzali w kierunku prozachodniej polityki bezpieczeństwa, co ostatecznie doprowadziło Polskę do wstąpienia do NATO i UE.

Szkoda, że Doktorant nie kończy drugiego rozdziału wnioskami lub nie odnosi się do poziomu weryfikacji hipotez. W rozdziale tym Doktorant zawarł również zagadnienia, do których częściowo odnosił się w rozdziale pierwszym.

W rozdziale trzecim (s. 213-292) „System bezpieczeństwa państwa” Doktorant tytułem dwóch podrozdziałów (3.1 i 3.2), których tytuły są niepełne sugeruje, że wyjaśni pojęcie system bezpieczeństwa państwa oraz dokona charakterystyki tego systemu, czego jednoznacznie nie dostrzega się w pracy. Zamiast wyjaśnić istotę hierarchiczno-strukturalno-funkcjonalnego, otwartego i społecznego systemu bezpieczeństwa państwa Doktorant skupia się na cytowaniu encyklopedycznych definicji bezpieczeństwa i ich klasyfikacji, co nie wnosi nic nowego do postrzegania bezpieczeństwa. Doktorant zapowiada (s. 213), że będzie wyjaśniał zjawisko i pojęcie „system bezpieczeństwa państwa” oraz wskaże identyfikowane wówczas jego podsystemy w aspekcie polskiej polityki bezpieczeństwa, a także dokona interpretacji doktryn i strategii dotyczących badanego okresu, ale w treściach rozdziału odnosi się do tych zagadnień bardzo ogólnie, pomijając w interpretacjach „Strategię Wojskową Rzeczypospolitej Polskiej” z 2004 roku. W klasyfikacji bezpieczeństwa Doktorant przyjmuje dowolne kryteria, bez ich wyjaśnienia. Jeżeli Doktorant proponuje własny system pojęć (s. 214) to należałoby wykazać nieadekwatność uznanych dotychczas kryteriów i zdefiniować własne kryteria, a nie tylko je wyszczególniać lub dokonywać uproszczeń myślowych utożsamiając rodzaj bezpieczeństwa z instytucją polityczną. Doktorant wskazuje, że studia nad bezpieczeństwem posiadają trzy płaszczyzny (s. 215), ale żadnej z nich nie wyjaśnia w aspekcie badanego problemu. Doktorant prowadzi rozważania o bezpieczeństwie w sposób dowolny, bez uzasadnień posługując się wybranymi cytacjami, klasyfikacjami i pojęciami, ale żadnego z nich nie wyjaśnia. Doktorant odnosi się do bezpieczeństwa państwa hasłowo wskazując, że można wyszczególnić (s. 216) rodzaje, dziedziny, sektory, działy i obszary bezpieczeństwa, ale ich nie wyjaśnia i nie wskazuje relacji między nimi. Doktorant dowolnie używa pojęcia model bezpieczeństwa (s. 216) odnosząc to do kryteriów klasyfikacji bezpieczeństwa, co wprowadza zamęt pojęciowy. Niezrozumiałe jest również zastosowanie uproszczenia (s. 216), w którym zintegrowane bezpieczeństwo jest postrzegane jako system bezpieczeństwa państwa. Doktorant bada bezpieczeństwo w latach 1989-2004 a odwołuje się do jego interpretacji (s. 217) według „Strategii rozwoju systemu bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej 2022” przyjętej Uchwałą nr 6 Rady Ministrów z dnia 9 kwietnia 2013 r. podając jednocześnie wtórne (przypis 864) a nie pierwotne źródło. Doktorant prowadzi

rozważania o bezpieczeństwie i zagrożeniach (s. 218-220) w tym o zagrożeniach: militarnych, ekonomicznych, militarnych zagrożeniach społecznych, ale ich nie definiuje i nie wyjaśnia. Tytułem rozdziału zapowiadane były dywagacje o systemie, ale należało je prowadzić według źródeł i zawartych w nich treści adekwatnie do badanego okresu, a nie definiować system bezpieczeństwa narodowego według założeń strategii z 2014 roku (s. 226-229) i wskazywanie jego struktury przemiennie z różnych okresów badawczych. W badanym okresie od 1992 r. wyszczególniano „System obrony Rzeczypospolitej Polskiej” a w nim podsystem kierowania obronnością oraz siły zbrojne (w następnych latach podsystem militarny) i pozamilitarne ogniwa obronne (w następnych latach podsystem pozamilitarny), a w podsystemie pozamilitarnym ogniwa: informacyjne, ochronne i gospodarcze. Nieadekwatna interpretacja systemu według założeń z 2013 r. z wcześniejszymi wprowadza zamęt pojęciowy. W szerokim rozumieniu Doktorant właściwie interpretuje kształtujący się system bezpieczeństwa państwa w uwarunkowaniach środowiska międzynarodowego. Doktorant właściwie opisuje zagadnienia dotyczące przygotowań obronnych (s. 233-234), ale zasadne było podanie innego źródła, ponieważ przywołana strategia została opublikowana w 2009 roku.

Doktorant odnosi się ponownie do bezpieczeństwa ekologicznego (s. 237-239), ale nie wskazuje związków i zależności pomiędzy bezpieczeństwem ekologicznym a rozwojem Sił Zbrojnych RP w badanym okresie.

Doktorant używa pojęcia „przedmiotowe subiekty” (s. 236), „subiekt jakim jest bezpieczeństwo ekologiczne” (s. 237), „ogólny obraz bezpieczeństwa składa się z określonych subiektów” (s. 241), zatem **proszę wyjaśnić z punktu semantycznego w aspekcie nauk o bezpieczeństwie rozumienie kontekstów używanego pojęcia „subiekt bezpieczeństwa”.**

Doktorant odnosi się do wojsk obrony terytorialnej (s. 243-244) wskazując ich zadania w zakresie bezpieczeństwa, ale są to zadania obecnych Wojsk Obrony Terytorialnej, a nie wojsk Obrony Terytorialnej w badanym okresie, ponieważ wówczas nie posiadały takich zadań. Podobnie przywołuje Doktorant zadania SZ w reagowaniu kryzysowym (s. 245) według ustawy o zarządzaniu kryzysowym z 2007 r. Na s. 244 Doktorant niezbyt zrozumiale interpretuje pojęcie zdolności obronne. „Zdolności obronne systemu militarnego państwa wyznaczone są z pomocą takich komponentów jak: siły zbrojne, ich liczebność, wyposażenie, struktura, dowodzenie, proces szkolenia (wyszkolenie), a także morale wojsk”. Z konstrukcji zdania wynika, że wyszczególniono siedem komponentów zdolności obronnych, ale Doktorant zinterpretował jeden (SZ), a na s. 246. wyszczególnia kolejny komponent zdolności obronnych, którym jest położenie geograficzne determinujące liczebność i jakość sił zbrojnych w państwie. **Proszę wyjaśnić, jak Doktorant rozumie pojęcie zdolności obronne systemu militarnego państwa oraz w jaki sposób położenie geograficzne determinowało liczebność i jakość Sił Zbrojnych RP.**

Ponownie w tym rozdziale Doktorant odnosi się do polityki i bezpieczeństwa politycznego (s. 254-263), dokonuje interpretacji rodzajów bezpieczeństwa w ujęciu przedmiotowym (s. 263-277) co nie posiada bezpośredniego związku z opisywanym zagadnieniem.

W podrozdziale 3.3. Doktorant dokonał interpretacji doktryny i strategii opublikowanych w badanym okresie, ale część treści powinna być zamieszczona raczej w podrozdziale 3.2. ponieważ dotyczy charakterystyki systemu bezpieczeństwa. W rozważaniach o strategiach Doktorant pominął „Strategie wojskową Rzeczypospolitej Polskiej” z marca 2004 roku.

We wnioskach z analizowanej doktryny z 1990 roku (s. 284) Doktorant sugeruje, że używano w niej literalnie pojęcia „sojusz warszawski”, co jest nadinterpretacją Doktoranta, ponieważ w przedmiotowej doktrynie taki zapis nie występuje. Doktorant poprawnie interpretuje zapisy przyjęte w dokumencie rangi strategii „Założenia polskiej polityki bezpieczeństwa oraz Polityka bezpieczeństwa i strategia obronna Rzeczypospolitej Polskiej” z 1992 roku, ale dowolnie stosuje nazwę dokumentu (s. 287) w tekście i w przypisach dolnych. Doktorant zamiast w analizach treści dokumentów strategicznych odnosić się wprost do źródeł odwołuje się do ich interpretacji przez różnych autorów, co powoduje, że przyjmuje ich błędne interpretacje (np. sugestia zawarta na s. 291, że w strategii z 2003 roku brak jest celów i interesów narodowych, a autorzy strategii odnoszą się do nich w punkcie pierwszym).

Wnioski z oceny rozdziału trzeciego wskazują, że Doktorant odnosił się merytorycznie do rozważanych problemów, ale zabrakło myśli przewodniej, która pozwoliłaby opisać to w sposób uporządkowany. Podobny charakter zagubionej myśli posiadają rozdziały 1-3 oraz brak wniosków w aspekcie problemu i przedmiotu badań.

Rozdział czwarty (s. 293-394) „Polityczne warunki funkcjonowania Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej” Doktorant rozpoczyna od interpretacji pojęcia siły zbrojne (s. 293-295) nie wnosząc tymi rozważaniami nowych treści. Doktorant niezbyt precyzyjnie wskazuje (s. 297), że „Strategia obronności Rzeczypospolitej Polskiej” z 23 maja 2000 r. wprowadza zmiany w definiowaniu SZ RP, odnosząc się do ich apolityczności, co zostało pierwotnie określone w „Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 roku” w art. 26. Doktorant stawia tezę (s. 298), że „Stan pokoju pojmowany był jako przerwa pomiędzy działaniami wojennymi (konfliktem zbrojnym asymetrycznym) w rozumieniu operacji wojskowych oraz wojennego stanu prawnego”. **Proszę wyjaśnić na jakiej podstawie Doktorant wnioskuje, że w badanym okresie naturalnym stanem w stosunkach międzynarodowych była wojna jako stan prawny pomiędzy podmiotami prawnymi na arenie międzynarodowej, a pokój stanowił tylko chwilowe jej zawieszenie.**

Doktoraty (s. 299) dość dowolnie i jednostronnie interpretuje pojęcie armia, które posiada swoje znaczenie ogólne i znaczenie strukturalne dotyczące strony organizacyjnej. W rozdziale tym poprawnie zostały opisane zadania i funkcje sił zbrojnych w polityce państwa, jednakże Doktorant nieprecyzyjnie utożsamia rodzaj sił zbrojnych z komponentem wojskowych (s. 302) i do analiz SZ RP w badanym okresie przyjmuje błędnie Wojska Specjalne powołane w 2007 r. oraz WOT powołany w 2017 r. jako rodzaj sił zbrojnych. Poprawnie zostały opisane stany nadzwyczajne i uwarunkowania ich wprowadzenia a w nich zadania SZ.

Doktoraty w podrozdziale 4.2. odnosi się do kierunków i zakresu polityki bezpieczeństwa w badanym okresie, ale nie definiuje pojęcia polityka bezpieczeństwa i polityka zagraniczna. Następnie Doktorant określa wpływa polityki na transformację SZ

RP. Doktorant w sposób uproszczony odnosi się do demokratyzacji wojska (s. 344). **Proszę szerzej wyjaśnić na czym polegała demokratyzacja wojska i co było jej istotą?**

Doktorant do określenia liczebności SZ RP używa pojęcia „potencjał żywy” (s. 362) co należało określić pojęciem „potencjał osobowy” SZ RP. Doktorant poprawnie i z dużym znanstwem opisał wpływ polityki na charakter i funkcjonowanie SZ RP uwzględniając w tym dostosowanie SZ do struktur i procedur NATO. Ważnym aspektem ewolucji SZ było przyjęcie zdolności operacyjnych (zdolność do: dowodzenia, rozpoznania, użycia sił w określonym czasie, zwiększania potencjału, przemieszczenia i mobilności, utrzymania ciągłości działania, skutecznego działania, przetrwania i ochrony wojsk, projekcji sił, udziału w operacjach sojuszniczych i koalicyjnych), które stanowią podstawę zorganizowanego i kompatybilnego działania w ramach sił NATO. Duży wpływ na ewolucję SZ RP miały implementowane wytyczne ze szczytów NATO w latach 1994-2004, które uwzględniały bieżące i prognozowane wyzwania i zagrożenia, do których powinny być przygotowane siły NATO. Wnioski z oceny treści rozdziału wskazują, iż jest to jeden z najlepszych fragmentów rozprawy.

W rozdziale piątym (s. 295-424) „Konkluzje dotyczące przedmiotowej problematyki – wpływu przemian ustrojowych na funkcjonowanie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa w latach 1989-2004” Doktorant formułuje wnioski, ale nie odnosi się do poziomu rozstrzyganych problemów oraz weryfikacji hipotez. W tytule rozdziału zasadne było uniknięcie powtórzenia znacznej części tytułu rozprawy. Doktorant ponownie informuje co było „celem rozprawy” i „celem badań” (s. 395 i 396). Doktorant stawia tezę (s. 395), że „Polska w tę epokę dziejów historycznych implikowała bez wyrazistego i przygotowanego planu działania, bez przejawu determinizmu oraz precyzyjnie określonej polityki obronnej kraju”. W ocenie recenzenta ta teza i dalsze jej rozwinięcie nie wynika z treści pracy, a zatem zasadne jest jej uzasadnienie w trakcie obrony rozprawy, ponieważ jej założenia zaprzeczają osiągniętym celom politycznym przez Polskę w badanym okresie. **Co Doktorant pragnął wyrazić w tej myśli, która w istocie neguje, opublikowane treści dokumentów rangi strategicznej w tym okresie, uprawianą politykę zagraniczną oraz realizowane programy modernizacji SZ RP. Jakie błędy polityczne miał Doktorant na myśli (s. 395) określone jako „niedecyzyjność polityczna”, ponieważ w pracy te kwestie nie były opisane.** Natomiast należy podzielać tezę Doktoranta (s. 395-396), która również nie wynika z treści pracy, że w okresie transformacji ustrojowej priorytetem było przystosowanie państwa do procesów zmian i ich przeprowadzenie, a problem ewolucji SZ RP był jednym z wielu problemów.

Doktorant stawia tezę (s. 407), że „Proces dowodzenia miał charakter instrukcyjny, a sztuka wojenna i operacyjna miała charakter radziecki, co determinowało brak decyzyjności własnej wśród polskich dowódców i oficerów”. Jest to teza, która nie znajduje uzasadnienia w treściach pracy. Doktorant błędnie interpretuje pojęcie sztuka wojenna poprzez zapis „sztuka wojenna i operacyjna”, ponieważ w strukturze sztuki wojennej znajduje się: taktyka, sztuka operacyjna oraz strategia (do rozróżnienia od ogólnego pojęcia strategii zasadne jest używać pojęcia strategia wojskowa), a zatem sztuka wojenna jest pojęciem nadrzędnym do sztuki operacyjnej a nie równorzędnym. Z treści

pracy nie wynika, by Doktorant badał proces dowodzenia w SZ, a zatem teza ta nie znajduje potwierdzenia, natomiast w wielu opiniach i opracowaniach oficerów armii NATO ceniony był profesjonalizm polskich dowódców pomimo różnych procedur podejmowania decyzji. W badanym okresie i przed tym okresem rozwijana była polska myśl sztuki wojennej w tym sztuki operacyjnej, do której Doktorant się nie odnosił, a formułuje wnioski. W istocie początków operacji zasadnie poszukujemy w zachodniej sztuce wojennej (Raimondo Montecuccoli, Antonie de Feuquieres, Henry B. Lloyd, Henry D. von Bülow, Karol Ludwig Habsburg, Antoine-Henri Jomini, Helmuth K.B. von Moltke), ale teoria sztuki operacyjnej powstała w latach 20. XX w. w byłym Związku Radzieckim jako teoria dotycząca swobody decydowania i działania dużych i samodzielnych zgrupowań zadaniowych na odrębnych teatrach działań i jako nauka była rozwijana w bloku wschodnim. Natomiast wyznacznikiem polskiej sztuki operacyjnej w badanym okresie była swoboda decydowania i działania w ujęciu S. Mossora oraz podejmowanie decyzji na poziomie operacyjnym w aspekcie relacji pomiędzy czynnikami operacyjnymi (siły, czas, obszar, informacja) a zatem teza Doktoranta w mojej opinii nie znajduje uzasadnienia.

Należy zwrócić uwagę na zasadność artykułowanej myśli przez Doktoranta, że jednym z fundamentów zmian w SZ RP było ich odpartyjnienie i określenie cywilnej kontroli co wprost wynikało z Konstytucji z 1997 roku. Również hasłowo Doktorant sugeruje przyczyny opóźnienia lub utrudnienia w procesach transformacji SZ RP (s. 421), gdzie między innymi wskazuje bez uzasadnienia, że występowały przejawy oporu dowódców wojskowych wobec reform i części kadry, które nie wynikają z treści rozważanych problemów, ponieważ w treściach pracy Doktorant tych problemów nie poruszał. Doktorant zasadnie wskazuje, że jednym z głównych determinantów poziomu zmian w SZ RP były niskie możliwości finansowania jakimi dysponowało państwo.

Należy podkreślić, że recenzowana rozprawa pod względem merytorycznym została opracowana ogólnie na poziomie dość dobrym, jednakże dostrzega się, że Doktorant wypowiada się o wszystkim, bez ścisłego związku z badanym problemem i przedmiotem. Dostrzega się brak jednoznacznej selekcji materiału mającego związek z badanym przedmiotem. Pomimo krytycznych uwag zasadne jest podkreślić, że opisane zagadnienia w rozprawie stanowią całościowe opracowanie, ale dostrzega się również dysonans pomiędzy założeniami badawczymi a treściami rozprawy.

4. Ocena edytorska

Recenzowana rozprawa została opracowana łącznie na 469. stronach i składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, bibliografii oraz wykazu tabel. Doktorant z niewyjaśnionych przyczyn zrezygnował z zakończenia, które wymagane jest w każdej pracy naukowej. Pod względem edytorskim rozprawa opracowana jest dość poprawnie, ale w treściach rozprawy dostrzega się potknięcia związane ze stosowaniem znaków interpunkcyjnych, nieliczne potknięcia dotyczące stosowania duże litery w nazwach własnych oraz niedokładne podawanie nazw własnych. Zwykle każdy rozdział pracy powinien rozpoczynać się od nowej nieparzystej strony, a w przypadku rozdziału pierwszego nie zastosowano tej zasady i druk jest ciągły (s. 15).

Doktorant w przypisach dolnych wskazywał liczne (1611) źródła interpretowanej wiedzy, ale ich wykaz w bibliografii załącznikowej nie pokrywa się i z niewiadomych przyczyn wielu przywoływanych autorów i ich dzieła zostały pominięte w wykazie bibliografii załącznikowej (między innymi: B. Krauz-Mozer i P. Ścigaj, J. Czputowicz, R. Szeremietiew, J. Sanecka-Tyczeńska, J. Płaczek oraz inni). Dostrzega się błędy w opisie bibliografii np. w przypisie dolnym pozycja zapisana jest poprawnie, a w bibliografii załącznikowej błędnie (np. przypis 7 i inne). Każda praca powinna posiadać jednolity sposób sporządzania przypisów dolnych, jednakże w pracy dostrzega się różny opis monografii, dzieł pod redakcją oraz artykułów, a także różny opis źródeł aktów prawnych (np. s. 75).

Bibliografia załącznikowa została opracowana na 43. stronach według układu: akty prawne (w tym wyodrębniono prawo międzynarodowe oraz prawo krajowe); literatura zwarta; artykuły; inne źródła. W wykazie aktów prawnych Doktorant zastosował ich uszeregowanie według litery alfabetu, a zwykle stosuje się ich układ według rangi aktu prawnego a w rangach według litery alfabetu lub można wyszczególnić według roku wydania, ale powinna być stosowana jedna reguła. W wykazie aktów prawnych błędnie zamieszczono „Białą Księgę Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej”, małe roczniki statystyczne od 2000 do 2006 roku, „Rocznik statystyczny 1997”, a także niektóre akty prawne ze zbioru prawo krajowe powinny być zamieszczone w zbiorze prawo międzynarodowe. W zbiorze literatury dostrzega się kilka pozycji (10), które powinny być sklasyfikowane jako artykuły. Natomiast w zbiorze artykuły zostały zamieszczone (10) monografie zbiorowe, które według przyjętej klasyfikacji powinny być w zbiorze literatura zwarta. Również zbiór inne źródła został opracowany niezbyt starannie.

W rozprawie zawarto trzy tabele, do których Doktorant nie odnosi się krytycznie oraz dwukrotnie podaje źródło, poprawnie pod tabelą i ponownie w przypisie dolnym.

Pod względem edytorskim praca została opracowana na poziomie dość dobrym, ale dostrzega się potknięcia, które nie dyskwalifikują pracy, ale obniżają jej ocenę.

4. Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska Marcelego Hermana na temat: „Przemiany ustrojowe a funkcjonowanie Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej w systemie bezpieczeństwa państwa w latach 1989-2004” spełnia wymagania *Ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. 2003 nr 65 poz. 595 ze zm.) w związku z art. 179 *Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* (Dz. U. 2018 poz. 1669 ze zm.) i wnioskuję o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony.

